

Бєєда В. В.

МАСАЖНА ГІМНАСТИКА ПРИ ПОРУШЕННЯХ МОТОРИКИ ДІТЕЙ

Одеса – 2023

УДК 615.851+617.564+616.8582

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої Ради
Національного університету «Одеська політехніка»
(протокол № 12 від 27.06.2023)*

Рецензенти:

Мога Микола Данилович – доцент, доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки та спеціальної освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара;

Подгорна Вікторія Віталіївна – доцент, кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри фізичного виховання та спорту Національного університету «Одеська політехніка».

Бєсєда В. В.

Масажна гімнастика при порушеннях моторики дітей: науково-методичний посібник. Одеса: НУ «Одеська політехніка», 2023. 162 с.

ISBN

Актуальність обраної тематики підтверджується сучасними науковими даними, які свідчать про значні можливості організму дітей щодо розвитку рухової функції, тобто навіть за наявності суттєвих органічних уражень нервово-м'язового апарату раннє використання засобів і методів фізичної культури у вигляді спеціальних вправ та масажу сприяє ефективному формуванню та розвитку моторики.

Позначені орієнтири спонукали до створення авторської методики – «масажної гімнастики», де поєднання пасивних та активних видів корекції передбачають використання диференційованого підходу, орієнтованого на індивідуальні особливості рухової сфери дитини.

Представлені орієнтовні програми з масажної гімнастики довели ефективність під час багаторічної практики і можуть стати керівництвом до дії та практичним посібником не тільки для фахівців у галузі рухової реабілітації, студентів вищих навчальних закладів, а й для батьків дітей з особливими потребами, які потребують проведення корекційно-реабілітаційних заходів у зв'язку з їх доступністю у матеріальному, організаційному та методичному плані.

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4	
ВСТУП.....	5	
Розділ 1. МОТОРИКА НЕМОВЛЯТ І ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ.....	8	
1.1. Розвиток рухової сфери немовлят у нормі	8	
1.2. Розвиток рухової сфери дітей раннього віку у нормі	Ошибка!	
Закладка не определена.		
1.3. Порухення розвитку рухів у дітей .	Ошибка! Закладка не определена.	
Розділ. 2. СУЧАСНІ МЕТОДИКИ ДІАГНОСТИКИ І КОРЕКЦІЇ РУХОВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ.....	Ошибка! Закладка не определена.	
2.1. Методики діагностики	Ошибка! Закладка не определена.	
2.2. Методики корекції та реабілітації ..	Ошибка! Закладка не определена.	
Розділ 3. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ РУХІВ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ МОТОРИКИ.....	Ошибка! Закладка не определена.	
3.1. Базові засади масажної гімнастики	Ошибка! Закладка не определена.	
3.2. Теоретико-методичне обґрунтування масажної гімнастики...	Ошибка!	
Закладка не определена.		
3.3. Основи діагностики	Ошибка! Закладка не определена.	
3.4. Базовий комплекс формування основних рухів у дітей	Ошибка!	
Закладка не определена.		
3.4.1. Нормалізація м'язового тону у різних частинах тіла дитини	Ошибка! Закладка не определена.	
3.4.2. Формування основних базових рухів у дитини	Ошибка! Закладка не определена.	
ВИСНОВОК		Ошибка! Закладка не определена.
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	9	

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АШТР – асиметричний шийний тонічний рефлекс

ЛФК – лікувальна фізична культура

МГ – масажна гімнастика

МО – масажна одиниця (1 МО = 10 хвилин)

МТ – м'язовий тонус

ПОРА – порушення опорно-рухового апарату

ЦНС – центральна нервова система

ВСТУП

Прагнення людства до найкращих умов життя створює умови для створення штучного харчування, тотальної комп'ютеризації, роботизації виробничих процесів на підприємствах, погіршення екології, низького рівня медицини тощо, що провокує прогресування гіподинамії та зниження рівня здоров'я дорослого населення. Як наслідок, виникають вагомі передумови для появи дітей із проблемами у здоров'ї, кількість яких неухильно зростає та досягає 80-90% серед новонароджених [7; 10; 11].

Незважаючи на різноманітність нозологічних груп, у дітей одним із превалюючих є порушення рухової сфери, де генетична зумовленість становить мізерну частину (2-4%) [10]. При цьому спостерігаються відхилення у: нервово-м'язовому апараті; анатомо-фізіологічному аспекті; біомеханічних структурах; становленні та розвитку основних рухів. Ситуація посилюється несвоєчасною діагностикою та запізнілою корекцією рухових порушень у дітей.

Загальновідомим фактом є першочергове становлення рухової сфери дитини, яке безпосередньо впливає на розвиток інших сфер (мови, інтелекту, психіки, особистості загалом) під час дорослішання, починаючи з періоду новонародженості. Слід зазначити, що у період грудного віку, дитинства, раннього віку проведення відповідних заходів, вкладених у розвиток, профілактику і корекцію рухової сфери найбільш актуальні [8].

Становлення основних рухів від повзання до самостійної ходьби передбачає вирішення певних тактичних завдань як у дітей в нормі, так і з особливостями у розвитку, що має значення в їхній успішній соціалізації.

В умовах сучасності розроблено теоретико-методичні основи корекційного (спеціального) навчання та соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами (І. М. Азарський, Н. Г. Байкіна, В. І. Бондарь, Н. Ю. Борякова, Л. С. Виготський, С. П. Євсєєв, В. В. Краєвський, О. В. Романенко, К. О. Семьонова, Б. В. Серєєв, В. М. Синьов, А. Г. Шевцов, С. F. Burk, F. Miller); обґрунтовано концептуальні положення корекції та

реабілітації дітей з особливостями розвитку (Л. О. Бадалян, О. А. Гончарова, Т. В. Дегтяренко, Л. Т. Журба, Е. Т. Лільїна, В. В. Тарасун, J. Doherty).

Вченими розкрито наявність у дітей потреби в фізичних вправах для формування життєво важливих рухових умінь та навичок, здатності до самообслуговування, професійно-трудової діяльності та підвищення їхнього психо-емоційного тону (Є. Є. Атлас, В. І. Козьявкін, Б. І. Мугерман, А. А. Потапчук, О. Вар-Ор). Диференційований підхід до діагностики та корекції різних ознак порушень постави досліджено у роботах Т. А. Гутерман, В. О. Кашуби, О. Є. Штеренгерца. Такі вчені, як Л. О. Бадалян, М. М. Ефименко, О. М. Мастюкова, М. Д. Мога указують на пріоритетність фізичних вправ в корекційно-реабілітаційній роботі з дітьми з ДЦП (дитячим церебральним паралічем) з урахуванням індивідуальних особливостей рухових порушень. С. О. Бортфельд, Г. Ф. Городецька, К. Д. Губерт віддають перевагу масажним маніпуляціям в роботі з дітьми з ураженнями нервової системи, де фізичні вправи дозуються у відповідності з віковими особливостями розвитку. У дослідженнях Г. М. Голубової, Н. Н. Кожухової, Л. А. Рижкової, М. М. Борисової, S. K. Campbell відмічається необхідність посилення роботи сумісно з батьками щодо корекції порушень опорно-рухового апарату у дітей. С. Д. Антонюк, М. А. Васильєва, J. Doherty, R. Bailey обґрунтували доцільність дотримання статодинамічного режиму впродовж дня. Теоретичні та методичні аспекти особистісно-орієнтованого підходу у вихованні дітей визначено В. В. Бойко, О. Д. Дубогай, Є. А. Козіной, С. А. Сологуб. Особливої уваги заслуговує діагностика рухового розвитку дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, результати якої є базою для індивідуально-диференційованого підбору засобів фізичного виховання та ефективної корекції рухових порушень (Л. Бонев, К. Букуп, М. М. Єфименко, М. Д. Мога, О. Ю. Ратнер, Н. Б. Цикунов, J. Hewitt та ін.).

Однак, незважаючи на багаточисельність наукових досліджень, існує ряд протиріч між науковими доробками та реаліями запитів у практичній діяльності фахівців:

відсутність узгоджених медико-педагогічних діагностичних методик;
превалювання усередненого підходу до розвитку рухових здібностей та формуванню основних рухів раннього онтогенезу дитини без урахування її індивідуальних особливостей;

відсутність методик диференційованого впливу при певних порушеннях опорно-рухового апарату дитини, де превалювання відбувається на основі діагнозу виявлених відхилень (так звана «робота за протоколом»);

поділ корекційної роботи на «педагогічну» та «медичну» складові;

відсутність стрункої системи проведення комплексу масажних маніпуляцій, де переважають «погладжуючі» методики масажу.

Вищезазначене спонукало до пошуку ефективних методик корекції рухової сфери дитини, з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку її моторики для подальшого використання у практичній діяльності як фахівців, так і батьків дітей з затримкою/порушеннями у розвитку.

Розділ 1. МОТОРИКА НЕМОВЛЯТ І ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ

1.1. Розвиток рухової сфери немовлят у нормі

Розвиток моторної сфери дитини першого року життя залежить від початкової наявності безумовних рефлексів і рефлексорних рухів, які повинні мати місце у здорових дітей в період новонародженості, тобто зразу після народження. Базуючись на вченні О. Ю. Ратнера [11] було узагальнено безумовні рефлекси новонароджених та відображено рівень нервової дуги, від якої залежить наявність того чи іншого рефлексорного прояву малюка у вигляді відповідного руху або реакції (табл. 1.1).

Таблиця. 1.1.

Безумовні рефлекси новонародженої дитини (по О. Ю. Ратнеру)

Назва рефлексу	Автор, рік визначення	Опис рефлексу	Нервова дуга	Вік присутності рефлексу у нормі
Пошуковий рефлекс	Рерус, 1667 г.	Погладжування в ділянці рота викликає опускання губи і поворот голови у бік подразника. Натискання на середину верхньої губи викликає рефлексорне піднімання верхньої губи догори та розгинання голови. При натисканні на середину нижньої губи вона опускається, а голова робить згинальний рух	Аферентний шлях через волокна трійчастого нерва та еферентний – через Вароліїв міст, довгастий мозок, верхні шийні сегменти спинного мозку	До 3-го міс.
Хоботковий рефлекс	Escherich, 1888 г.	При постукуванні пальцем або молоточком по верхній губі-зменшується м'язова мускулатура (губи складаються у вигляді хоботка)	Аферентний шлях через волокна трійчастого нерва та еферентний – через Варолієв міст, довгастий мозок	До 3-4-го міс.
Смоктальний рефлекс	Preyer, 1891 г.	При вкладанні пальця досліджувальника в рот дитини до 3-4 см, він починає здійснювати смоктальні рухи	Взаємодія черепно-мозкових нервів (5, 7, 10, 12) за участю 11 нерва	До 12 міс.
Ладонно-ротовий рефлекс	Бабкін П.С., 1955 г.	При натисканні на долоню дитини він відкриває рот	На рівні шийного потовщення спинного мозку	До 2-х міс.
Хапальний рефлекс	Robinson, 1891 г.	На подразнення у вигляді штрихування долоні відбувається згинання пальців та захоплення предмета	Замикається на рівні 6-8 шийних сегментів	До 3-4 міс.
Рефлекс Робінзона	Robinson, 1891 г.	При сильно вираженому хапальному рефлексі, дитину можна підняти так, щоб вона повисла в повітрі	Замикається на рівні 6-8 шийних сегментів	До 3-4 міс.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Беседа В. В. Диференційоване застосування «масажної гімнастики» у дітей дошкільного віку: нав.-метод. посібник для студ. вищих нав. закладів / В. В. Беседа. – Одеса: Акваторія, 2013. – 138 с.
2. Беседа В. В. Масажна гімнастика для дітей грудного віку. Практичний посібник для батьків, педагогів і медичного персоналу. Одеса: ПП «Фенікс», 2008. 96 с.
3. Беседа В. В. Корекція фізичного розвитку дітей раннього і дошкільного віку з психомоторними порушеннями. Вінниця: ТВОРИ, 2022. 476 с.
4. Бортфельд С. А., Рогачова О. І. Лікувальна фізична культура та масаж при дитячому церебральному паралічі. Л.: Медицина, 1986. 176 с.
5. Васильєва Л. Ф. Основи мануального м'язового тестування: Частина 1: М'язи шиї та плечового поясу. М: Роликс, 2010. 108 с.
6. Єфименко М. М. Педагогічна діагностика фізичного розвитку і здоров'я дітей у нормі і при патології. Т., 2015. 160 с.
7. Єфименко М. М. Сучасні підходи до корекційно спрямованого фізичного виховання дошкільників з порушеннями опорно-рухового апарату / М. М. Єфименко. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2013. – 356 с.
8. Єфименко М. М., Беседа В. В. Малий театр фізичного розвитку дітей дитячого та раннього віку : навчально-методичний посібник. Вид. 4-те, дод. і перераб. Вінниця: ООО «Твори», 2018. 252 с.
9. Козубенко Ю. Л. Лікувальна фізична культура : навч.-метод. посіб. / Ю. Л. Козубенко, М. А. Буц. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.) : Домбровська Я.М., 2017. – 170 с.
10. Неврологія: підручник (ВНЗ I-III р. а.) / Т.І. Кареліна, Н.М. Касевич; за ред. Н.В. Литвиненко. – 2-е вид., випр., 2017. – 288 с.
11. Ратнер О. Ю. Неврологія новонароджених: Гострий період і пізні ускладнення. М.: БІНОМ. Лабораторія знань, 2008. 368 с.

12. Спосіб оцінки м'язового тону у дітей дошкільного віку: пат. 67269 Україна, МПК А61В5/00. № u201109526 / заявники та патентовласники: Беседа В. В., Романчук О. П., (UA); заявл. 29.07.2011; опубл. 10.02.2012, Бюл. № 3.
13. Штеренгерц О. Є., Біла Н. А. Масаж для дорослих і дітей. К.: Здоровья, 1996. 384 с.
14. Body Encyclopedia: A Guide to the Psychological Functions of the Muscular System / By Lisbeth Marcher, Sonja Fich. North Atlantic Books, 2010. 568 p.